

“Україна може існувати лише в одному цивілізаційному вимірі — європейському. Інакше на неї чекає небуття”

Новий день в Україні, яка живе в стані війни, ставить перед самою Україною і Європою нові запитання і змушує шукати відповіді на них. Іноді — запитання риторичні. Часом — відповіді незручні. Мій співрозмовник — *Оксана Пахльовська*, письменник, культуролог, завідувач кафедри україністики факультету літератури і філософії університету “Ла Сап’єнца”.

Оксана Пахльовська
доктор філол. наук,
професор,
зав. кафедри україністики
факультету
літератури і філософії
Римського університету
“Ла Сап’єнца”,
м. Рим — м. Київ

— Пані Оксано, часто доводиться чути: Європа втомилася від України. У Вас є таке відчуття?

Думаю, така постановка питання була слухною донедавна. Логічно втомитися від корумпованої країни, що хронічно вибирає пострадянських правителів. Нині така постановка питання неприйнятна, оскільки ніхто не має права втомитися — і Європа насамперед — від країни, що перебуває в стані війни за європейську цивілізацію. Це справді війна — і війна з колосальним історичним змістом: війна України супроти тоталітарного минулого на захист Європи. Тож завдання, з одного боку, Європи, а з другого, України — довести, що навіть сама постановка питання про втому — аморальна.

Кожна інституція і кожна людина, яка відчуває втому, зраджує сам принцип європейської цивілізації як такої — цивілізації, що ґрунтується на ідеї свободи як базової цінності людського буття, особистого й історичного. І це цінність, за яку потрібно боротися постійно — без ілюзій легкої перемоги. І тому демократія, що постає як результат цивілізаційної боротьби за свободу проти приниження людини, проти рабства, проти умов, негідних для людського існування, — це категорія вкрай складна. Власне, йдеться про політичний та соціоекономічний виміри демократії лише в другу чергу. А в першу чергу мова йде про моральний та культурний виміри боротьби за свободу. І ця боротьба ніколи не має припинятися. В моменті, коли вона припиняється, розбивається пробірка з чумою тоталітаризму, — от тоді й з’являються путіни, януковичі та інші види і підвиди бацил цієї чуми. Це — по-перше.

По-друге, є люди в самій Європі, які кажуть, що вони втомилася від Європи. Не забуваймо це. Є люди, які сьогодні в європейських координатах борються проти Європи, вважаючи, що ЄС — бюрократична структура, яка призвела до економічної кризи, яка не виправдовує свого існування тощо. Починаються “регіоналізми”, “федералізми” і, що найнебезпечніше в цьому питанні, — проліферують праві рухи, які межують з неонацизмом і неофашизмом. Ніби парадокс, але насправді закономірність: правий і лівий екстремізм знаходять спільні точки дотику і разом замикаються на Росії. Тож про яку втому йдеться?! Адже момент критичний. При цьому, Європа на сьогодні в цілому — поки що! — має інструменти (інституційні, політичні, фінансові) для знешкодження цієї ситуації, а Росія, навпаки, використовує ідеологічні важелі для оновлення і структурування неототалітаризму. Інструменти та стратегії опору з боку України повинні бути також — і політичні, й культурні. Застосувати їх — це найкращий доказ належності до європейської цивілізації. Але ці зусилля має побачити і зрозуміти також Європа.

— Чому цього досі не сталося?

Через неінтегрованість української культури, літератури, критичної думки в європейський інтелектуальний простір. Причин багато, насамперед політичних. Але одне — багатостолітній і потім кількадесятилітній тиск імперської системи на Україну, власне, через історично європейську природу її культури, її ідентичності. Значно гірше, коли маємо справу з власною інституційною виною, так би мовити, — з нерухомістю, байдужістю, некомпетентністю інституцій Української держави, яка не дбає про цю інтеграцію. Винятки, зокрема в дипломатичному світі, є, і навіть блискучі, — але ж це винятки!

Ще більша вина самої інтелектуальної еліти, яка лише в дуже невеликій своїй частині розуміє, що таке Європа, і тому плутає системну інтелектуальну інтеграцію з індивідуальними перформансами. Тому сьогодні **ми опинилися в ситуації, де політика не має достатнього інтелектуального компонента для цього європейського дискурсу, а інтелектуальна еліта не має достатнього політичного мислення для того, щоб провадити цю культурну політику інтеграції.**

От, власне, з цього погляду можна сказати, що Європа таки мала багато підстав втомитися від України. Бо Україна до другого Майдану справляла враження в Європі дуже й дуже важке. Перший Майдан збудив велику надію в Європі, яка раптом стала свідком повернення до буття якоїсь незвіданої європейської реальності. Але ця надія була похована: з боку влади — нездатністю *“помаранчевого уряду”* реалізувати заявлені амбітні плани, а з боку суспільства — теж катастрофа, бо на суспільстві, що обирає президентом *Януковича*, можна було ставити хрест. І на певній частині еліти теж можна було ставити хрест: згадаймо пафосну риторику противсіхів, які великою мірою уможливили те затемнення свідомості, що привело до влади Януковича і януковичів. Це ганебна сторінка нашої недавньої історії: сама інтелігенція зневажила основний механізм демократії — вибори. То чого ж було чекати від менш свідомої частини суспільства?!

— **Розчарування серед когорти науковців, зокрема, було відчутно в усі роки нашої Незалежності. У 2014-му вони говорили про те, що жодного вченого немає в нинішньому парламенті. Жодного — в уряді. У Стратегії розвитку держави слова *“наука”* навіть не вжито...**

Це плата за плебеїзацію суспільства в радянські часи. Адже радянська система мала своїм ворогом насамперед інтелектуала, мислячу критичну людину. Але згадаймо, як фізично вцілілі інтелектуали самі потім працювали на систему, знищуючи своїх колег, продаючи своїх друзів... То чи ж є підстави дивуватись, що реутилізований радянський чиновник зовсім не хоче мати у полі своєї діяльності інтелектуалів?!

Але йдеться не лише про безпосередню участь у політиці. Навіть у тому випадку, коли політик каже, що він *“залучить художню інтелігенцію”*, він часом не розуміє, що говорить. *Славко Вакарчук*, не будучи в політиці, більше політик, ніж багато з тих, хто сидить у парламенті, влізши туди з ногами й головою або...

з ногами без голови. Ми не можемо сидіти й чекати, поки політики залучать науковців чи митців. Ми не задоволені політиками? Отже, повинні створювати плацдарми протесту (але протесту осмисленого, а не кульки пускати у вигляді пенісів, як одні письменники протестували проти *Януковича*). Нинішні політики не можуть відмовитися від діалогу з наукою, культурою, представниками тої чи тої частини інтелігенції. Вони не мають на це права. Діалог має бути нав'язаний імперативно — у здоровому сенсі — з боку зацікавлених категорій інтелектуального світу. Але пропозитивність з боку цих категорій теж повинна мати чіткий програмний і системний зміст: конкретні проекти, конкретні справи і конкретний контроль за виконанням цих справ.

— **Пані Оксано, україністика в Європі: якою вона була до 2014-го і як змінилася у ракурсі останніх подій в Україні, зрештою, яка вона нині?**

Україністикою впритул я займаюся від кінця 1980-х років, коли мене вперше почали випускати за кордон. Почавши викладати в Римському університеті, куди мене запросили працювати від 1991 року, я зсередини вивчала цю систему. У моїй книжці *“Ave, Europa!”* (вибачте, що посилаюся на свою роботу) є стаття *“Старт з руїни космодрому”*: надрукована ще на початку 1990-х, вона містила низку пропозицій щодо розбудови культурної присутності України у світі, насамперед в Європі. Я прицільно передрукувала цю статтю в 2008, зробивши примітки щодо пунктів, де за відповідний період нічого не було зроблено в плані кардинальних проблем, нагальність яких була очевидною відразу з початком Незалежності. Нічого не було зроблено для створення кафедр україністики, підручників, побудови центрів української культури за кордоном. Після помаранчевого Майдану і приходу нової влади в 2005 почали говорити про... *“світлиці”* в Римі, Берліні й Лондоні. Нам не потрібні *“світлиці”* в європейських столицях! **Нам потрібні високопрофесійні центри української культури, принаймні в ключових столицях ЄС, — інститути, зрештою, які без великих зусиль побудували за кордоном усі нації, які себе поважають.**

Якщо намагатися коротко і системно відповісти на це Ваше безмежне запитання, то з україністикою на Заході за ці роки дещо змінилося на краще, а дещо — парадоксально на гірше. Незмірно зріс інтерес до України, підвищилися стандарти і рівні знання про Україну, відчутно зросла й потреба у фахівцях. Однак не відбулось пропорційного до цих позитивних змін вироблення необхідних інструментів освоєння української реальності — від підручників до інституцій.

Україністика в широкому плані — це три блоки: кафедри україністики при університетах, переклади української літератури (і загалом ключових для інтелектуальної історії України текстів) та культурні центри. Кафедра забезпечує фахівців, які працюватимуть над розбудовою знання про цю культуру в перспективі (наука, література, культура, політика); переклади необхідні для того, щоб розуміти коди цієї культури, її інтелектуальну, моральну й естетичну

природу; а центри — щоб реалізувати це знання в поточний момент (виставки, кінофільми, зустрічі, презентації, бібліотеки, відеотеки, тобто інструменти культурної інформації). Уявіть, цього всього Україна не має! А якщо й має, то у спосіб непослідовний і фрагментарний, що не дозволяє україністиці постати як системній дисципліні. І якщо чверть століття тому це було виправдано, то сьогодні це — непросто!

Щодо кафедр, то панорама змінюється надто повільно. В Західній Європі є дуже мало кафедр. І створювати їх важко. На створення моєї кафедри пішло майже десять років, оскільки за цим стояли індивідуальні зусилля і стратегії без участі держави. Активно розвивається україністика в Австрії, Німеччині, тій же Італії. В європейських університетах значно збільшилась кількість курсів — і мовних, і політологічних, але це не є стабільний вимір дисципліни. І не є комплексний її вимір: є курси мови без літератури, є політологічні курси, які не включають мову і бодай побіжно культуру, тобто розуміння політичних механізмів не спирається на розуміння природи цієї культури.

І з приводу перекладів літературних творів у нас багато фікцій. От, скажімо, сучасний автор надрукувався на Заході. Ми не знаємо самих механізмів, нам відомий лише факт. Може, вийшло 300 примірників творіння, які продаються вже 10 років, а на сайті видавництва фігурує лише закличне зниження ціни. В країні **Боккаччо** “*Польові дослідження з українського сексу*” назвали вже зразу “*Посібник з українського сексу*”, — і це не допомогло. Про **Куркова** можемо прочитати, що він, пишучи про Київ, описує “*деградацію сучасної Росії*”. Може, з авторів, які більше ввійшли у свідомість європейців, що цікавляться Сходом Європи, — це **Андрухович** і **Жадан**. Інші не проривають ешелонованої культурної блокади Заходу.

Інша проблема. Хтось із спонсорів наших авторів сказав, що не друкує класичну літературу. Надрукована тільки сучасна література на Заході означає, що Європа не знає й не розуміє тягlosti нашого культурного часу, еволюції ментальності. Відтак текст сучасного автора цікавить швидше як соціологічний факт, як фільтр, через котрий західний читач дізнається, як живуть люди в Україні, який там у них секс, як і чим вони колються, які економічні та соціальні деградації переживають. Література не має естетичного коду, якщо вона не представлена в діахронічному плані.

Не може бути літератури, в якій є **Жадан**, а немає **Коцюбинського**. В якій є **Курков** і немає **Підмогильного**. Є якісь милі (і не дуже) дівчата, але немає **Лесі Українки**. Словом, повинен бути і **Жадан**, і **Коцюбинський**. І **Жадан** — це ще кращий випадок, бо іноді трапляється й просто “*макулатура*”...

Перекладені тексти мають бути представницькими для різних етапів української літератури, творити собою канон, проєктований на відповідний культурний контекст. Скажімо, канон української літератури для польського читача може бути ширший, ніж для західного, але цей канон має бути неодмінно витворений! Щодня стикаюся з цим, працюючи зі студентами. Якщо йдеться про **Коцюбинського**, то в Італії є

переклади 1940-х років, трохи — 1990-х, але видані в маргінальному видавництві. **Достоевський**, **Чехов**, **Булгаков** — це імена, які автоматично “відмикають” культурний слух Заходу. Ми ж не спромоглися на адекватну “*ретрансляцію*” шедеврів української літератури, представляючи при цьому переклад часто посередніх творів як великий успіх. Додайте до цього брак підручників і словників — це хронічна проблема дисципліни. Чим менше в неї інструментів до роботи, тим важче виховання нових фахівців. А без нових фахівців переклад лягає на плечі одних і тих самих осіб, у яких немає третього життя, щоб системно підняти весь корпус літератури тою чи тою іноземною мовою.

З колегою **Джованною Броджі**, професором Міланського університету, ми видали переклад **Шевченка** італійською. Це перша книжка класичного українського автора, що виходить у видавництві Mondadori, яке має значну культурну вагу в італійському та європейському світі. Але це тільки початок роботи. До речі, книжку фінансував Інститут італійської культури. Тобто йдеться про видання, до якого Україна не причетна. І чи воно їй цікаве? Відбулася презентація в Київському університеті, про яку не знали в Інституті літератури НАН України, на відстані кількох вулиць. То на який і чий інтерес претендуємо в Європі?!

Від 1991 року й до сьогодні зміни на краще — це, так би мовити, в актуальному знанні України, пристосованому до потреб моменту, тобто знанні, яке не забезпечує глибинного проникнення в культуру, не гарантує насичення інтелектуальним змістом уявлення про цю реальність. Лише такі поодинокі блискучі автори, як уже згадуваний **Тімоті Снайдер**, намагаються пояснювати політичні проблеми через призму культурної специфіки України. А так, загалом, на усередненому рівні в уявленні про Україну все зводиться до калейдоскопу одних і тих самих фактів: корупція, непослідовність у впровадженні реформ, громадянська незрілість — і якась дуже малозрозуміла культура. Значна частина русистів переконана, що української літератури взагалі не дуже є, що Русь — це Росія, а Крим — таки “*исконно русская земля*”. А ми навіть не маємо роману — чи якогось іншого авторитетного для Заходу літературного тексту — про Голодомор — найбільшу трагедію України ХХ століття. Ну так, “*Жовтий князь*” **Василя Барки**. А сьогодні?! Порівняйте з культурним забезпеченням трагедії Голокосту. З боку України — це одна мільйонна частка того, що робиться в плані Голокосту. І тоді ця тема диктує моральні імперативи прочитання культури.

Відсутність текстів чи несистемний (і некритичний) вибір текстів призводить до того, що у сприйнятті України з боку Заходу цих культурних імперативів немає. Тому, з одного боку, держава не була здатна подбати про презентацію культури, позаяк у масі своїй політичний світ України донедавна був відчужений від української культури, якщо не відверто їй ворожий. З другого боку, інтелектуальний світ, як такий, не мав концептуального погляду на цю проблему і тому реалізував себе виключно в індивідуальних

проектах. Це, зрештою, нормально і добре, але індивідуальні проекти не творять цілісного образу культури, її “гуманітарної аури”.

Є дуже небагато українських авторів, які, ввійшовши в систему координат Європи, мислять, власне, категоріями культури, а не лише, як крит, риють коридор для себе. Тому й у сприйнятті Європи домінує відчуття провінційності, маргінальності, відсутності масштабу. Саме це необхідно переламати насамперед. Отож, із позитивних маємо те, що через ті чи ті фільтри, окремими фрагментами знання про Україну проникло на Захід. Однак на сьогодні політичне знання значно випереджає культурне. А якби політичне знання було насичене культурними концептами, то воно було б глибшим, ґрунтовнішим, підставнішим.

— Де ситуація змінилася на гірше?

Росія як держава за цей час дуже добре подбала про свою культуру (це торкається насамперед викладання в університетах). “Русский мир” — то не тільки велетенські гроші, мільярди, які йдуть на фінансування перекладів, конференцій, культурного обміну тощо. Цей проект став, по суті, механізмом підкупу західної еліти. Професор-русист може отримати 50 тис. євро на рік на свою наукову і культурну діяльність. Він звітує за ці гроші. Але не може за ці гроші, які йому дає “путінська” Росія, зробити публікацію, яка не сподобається експертам “путінської” Росії. Тож нині часом спостерігається латентна, але цензура. Виникають проблеми з друком статей, книжок. Хоча, як згадати, ця цензура існувала завжди. Якось один русист попросив дати статтю для його часопису. Коли я запропонувала статтю про “Кавказ” Шевченка, він відповів, і при тому сміючись, бо розумів абсурд ситуації: “Е, ні, не можна, бо ж зараз війна в Чечні...” І це тоді, коли стверджується, що академічна наука абсолютно не залежить від політики! У такий спосіб Росія не тільки фінансувала науку, вона ввела певний контроль на Заході, розширила коридор пропагандистського впливу. У мене були і є прекрасні стосунки з багатьма русистами, часом — полемічні, часом — із присмаком іронії. Зрештою, є дуже розумні люди, великі славісти в тій же Італії. Є люди, які ніколи б не погодилися працювати за “контрольованих” умов (при тому, що через економічну кризу на Заході державні університети отримують дуже мало субвенцій від держави), але є люди, які стають у чергу за цими грошима.

Що ж до самої Української держави, то зараз війна, тож знову немає ресурсів на культуру. А без війни хіба були?! За всі роки Незалежності держава у тій же Італії не допомагала ні в плані культурному, ні в плані політичному, ні в плані дипломатичному, ні в плані фінансовому розбудові україністики, творенню активних (і атракційних, зрештою) культурних контекстів навколо дисципліни. За ці роки ми видали кілька десятків різних наукових видань, провели безліч конференцій, але Посольство — незалежно від того, хто його очолював, — демонструвало здебільшого цілковитий брак інтересу.

Через те, що існує диспропорція славістичних дисциплін в університеті, досить складно формувати

спеціалістів. Основна маса студентів іде на русистику, — і то найчастіше без особливих мотивацій, просто це “лежить на поверхні”. Якщо на слов'янські мови й літератури набирають десять, від сили двадцять осіб на курс, на курсах русистики їх понад сто! Ця непропорційна “маса” русистики “придаєлює” не лише україністику, а взагалі славістику як таку.

Я починала працювати в унікальному на той час Департаменті слов'янських і центрально-східноєвропейських студій, яку заснував професор *Самте Грачотті* — один із найвидатніших славістів сучасності. Полоніст і хорватист, він чудово знає російську культуру, блискуче розбирається в українській, — це славіст широкого профілю старого гарту. В “Ла Сап’єнца” 1977 року він увів українську мову (тоді ще як факультатив), намагався дати простір білоруській. *Грачотті* мав концепцію: всі слов'янські культури повинні бути рівноправні й однаково представлені в Департаменті. Коли його концепція працювала, вибір мов був більш-менш пропорційним. Коли стали закони вовчіші (криза, студенти більш прагматичні), ці механізми зламалися, а “Русский мир” поламав їх дотла. Ця диспропорція призвела, з одного боку, до розриву між русистикою і славістикою, а з другого — погіршила позиції саме україністики, бо за нею, на відміну від інших слов'янських держав, не стоїть культурний захист з боку відповідних державних інституцій.

Це процес надзвичайно небезпечний, тож, звісно, працювати нині важче. Україністика постала перед необхідністю інституційної розбудови за кордоном та виокремлення в українському інтелектуальному середовищі хоча б нечисленної групи людей, які розуміють ці проблеми і будуть здатні цим займатися в найближчі роки. Ми не можемо інтегруватися в Європу політично, не інтегрувавшись культурно. Це мають бути процеси паралельні, хоча процес культурної інтеграції повинен був відбутися вже давно. Так, на жаль, не сталося. Але зараз цей процес має бути пришвидшений, осмислений, переведений на інституційні механізми, інакше ця обставина фатально гальмуватиме політичну інтеграцію.

— Цензура як така вже була відчутна після набуття Україною Незалежності?

Тоді не було цензури. Тоді було здивування і чекання. “Неочікувана нація” — так назвав свою книжку 2002 року *Ендрю Вілсон*. Середовище західних славістів розділилось. Одна частина славістів ніколи не сприймала України (*Лєся Українка* — “авторка п’єс із селянського життя”, сповіщала одна італійська енциклопедія, а *Тарас Шевченко*, введений у словник — додаток до історії російської літератури, — виявлявся автором балади “Корумтована”, позаяк переклад назви робився з російської, а недолугий славіст так переклав назву “Причинна”: “Порченая”, отже, “Испорченная”).

Інша частина славістів відгукнулася жвавим інтересом, часом полемічним запалом, але загалом бажанням зрозуміти. На наші перші конференції приходило дуже багато русистів, з якими ми і сварилися, і мирилися... Було цікаво. Це був перший культурний

інтерес, але він швидко згас, коли Україна перетворилась на недолугого клона Росії. “Назад, додому”, — писав про інтегрування України в Євразію за часів **Кучми** один із колишніх послів (!) України в Італії.

Словом, складна діалектика поступу. Він виразно є, але все одно він значно менший, ніж мав би бути, ніж диктує огром пов’язаних із цим проблем. Ми починали в часи, коли назвати **Яворського** і **Прокоповича** українськими письменниками — це вже була ересь. Тепер, завдяки зокрема **Джованні Броджі**, президенту Італійської асоціації українських студій, видатному славісту з Міланського університету, яка системно видокремила масив давньої української літератури, подібний підхід уже неможливий. Хоча, наприклад, спадок Київської Русі в українській культурі — досі заборонена тема, оскільки Давня Русь у такій інтерпретації — однозначно Росія.

Залежить також від країни. У Великій Британії та Франції інтенсивніше розвивається політологія, у Німеччині, Австрії, Італії розвиваються мовні й літературні студії. Відбулося певне накопичення культурного знання, але це знання ще дуже несистемне, фрагментарне, неструктуроване. Це робота кардинальної ваги власне для гуманітарної еліти як в Україні, так і за кордоном.

Інакше дедалі важче буде протистояти антиукраїнській “субтельній” пропаганді. Скажімо, італійський геополітичний часопис “Limes” дуже виразно демонструє цю тенденцію. Виходить, наприклад, номер, де в софістикованих пропорціях подаються націоналістичні російські автори впереміж із серйозними вченими, але виразно чи приховано проросійськими. І на цьому тлі — стаття протилежного змісту українського і/чи західного автора, але яка тоне в морі латентно пропагандистського матеріалу, що передає месидж: рано чи пізно Україна розпадеться, ось її майбутні “квазідержавні утворення” тощо. Був навіть випадок, коли один тиражний письменник написав, що Голодомору в Україні ніколи не було. Як, до речі, і депортацій. Бо де ж документи, які це підтверджують? Для прикладу: мати автора за часів **Муссоліні** виїхала з Риму в Трієст. Хіба це депортація? **Сталіну** потрібно було зміцнити свою державу і він відсторонював людей, які заважали це робити. Такими були закони його держави, отже, все законно. Типу путінської логіки: ми вирішили, що Крим наш, — от він і став “нашим”.

Ми були в шоці, коли вийшла ця стаття. **Джованна Броджі** написала протест від Італійської асоціації українських студій. Протест надрукували і ввічливо відповіли, що нас залюбки надрукують у наступному номері видання. Адже тут у нас справжня демократія, плюралізм і свобода слова. Гадаю, все ж не дозволялось би у такий “плюралістичний” спосіб виправдовувати злочини **Гітлера**, але тут ніби йдеться про жертви другої, якщо не десятої категорії...

Були й інші справді жажливі випуски про розпад України, Грузії — з усіма картами, стрілками, цифрами. Читачеві ніби передається відчуття, що це немисливий факт.

Певним чином дозована науковість, атракційність — і створюється такий коктейль. Він зверху — для пиття, всередині — коктейль Молотова. От проти цих речей треба системно боротися — і знаходити нові інтелектуальні ключі для такої боротьби. А в нас як про велику перемогу говориться про підготовку європейського каналу.. російською мовою! Кого ото будемо “просвіщати” таким каналом? Російських заробітчан чи нащадків білогвардійської еміграції? Натомість прірва за прірвою відкривається в культурній інформації — без жодної реакції на це політиків.

У нас повинні бути при кожному посольстві референти, аташе з культури, аташе з преси, які б відстежували ці моменти і відповідали на них. Мене спалоє задрість, коли з’являються польські дипломати. Я бачу молодих людей, що чудово володіють англійською, італійською чи іншою мовою, які на всіх рівнях, якщо щось десь друкують про Польщу, реагують блискавично і відповідають об’єктивно. Це елементарний захист інтересів власної держави. І це має бути імператив. Бо якщо Росія захищає свою державу (і поки це не були танки — це, зрештою, її право), українці свою державу не тільки не захищали. Часом вони руйнували невідбудоване — хіба мало представників української еліти доводили у своїх текстах, що української літератури не існує, що ми якась провінція, діти рабів і раби самі, ми невідомо яке суспільство, нам незалежність дісталася задарма... Якщо навести цитати, то мало не здається. А тепер за цю державу доводиться гинути. І до глибини причини цього теж досі не пояснені належним чином Європі. А вона цих культурологічних пояснень потребує — зокрема й для прийняття правильних політичних рішень.

— Що хотіли б сказати своїм колегам-науковцям в Україні?

Я думаю, що Україна в інтелектуальному плані має справді колосальний потенціал. Мені важко говорити про фундаментальну науку, бо це не моя сфера, але певна, що і в цій сфері, й у сфері гуманітарній Україна може дати дуже багато постатей, імен, голів унікально цікавих і оригінальних, і мислячих на сучасному рівні.

Ще є такий момент. **Україна — дивна країна. Коли їй дуже важко, але з’являється хоч якийсь прорив у цих віках темряви (згадайте 1920-ті, 1960-ті роки), вона може за короткий період дати вибух творчої, інтелектуальної, моральної, естетичної енергії на багато часу вперед.** Тому мої побажання всім колегам — щоб цей період, такий трагічний, дав адекватної сили яскравий вибух інтелектуальної, культурної і культуротворчої енергії, який дозволить нам за кілька років стати абсолютно повноправною частиною Європи. І це має бути основним імперативом нашого сьогоденного життя. Україна може існувати лише в одному цивілізаційному вимірі — європейському. Інакше на неї чекає небуття. У нас іншого виходу й іншого розв’язання цієї історичної дилеми не існує. ■

Спілкувалася Ірина Ніколайчук,
заступник редактора газети “Світ”